

4. CULTIVOS ENERXÉTICOS E PRODUCCIÓN DE ALIMENTOS NA GALIZA: SON COMPATÍBEIS?

Lidia Senra

4.1 PERDEMOS O RURAL

Antes de entrar a responder esta pregunta cómpre analizar a fondo o por que, e o para que dos cultivos enerxéticos e tamén os impactos de tipo social e ambiental.

Parece que agora, e de repente, os nosos gobernantes descubriron que os agrocombustíbeis van ser a solución máxica a un montón de problemas: contaminación, crise climática, crise enerxética...

Pero a realidade amosa que non é posíbel resolver ningún dos problemas a que nos enfrontamos se non hai un cuestionamento profundo dos modelos de desenvolvemento, de consumo, produción e mercado implantados polas políticas neoliberais desta fase do capitalismo. Políticas que, no caso da agricultura e da alimentación provocaron graves danos sociais e ambientais en todo o planeta e contribúen fortemente ao queantamento global e á crise enerxética.

Galiza non é unha excepción: aldeas totalmente abandonadas, problemas ambientais nalgunhas zonas ligados á concentración e ao modelo de produción, problemas ligados aos incendios forestais, deslocalización da produción, dependencia alimentaria, desarticulación da nosa cultura alimentaria, destrución do pequeno comercio e da venda en circuítos curtos pola implantación das grandes superficies, perdas de postos de traballo, directos e indirectos, no medio rural, perda da cultura alimentaria,entre outros.

A vida no medio rural vai desaparecendo e canda ela os servizos de proximidade, o que provoca que as persoas que aínda permanecemos nel, teñamos que percorrer cada vez distancias maiores para acudir ao posto de traballo ou para acceder aos servizos públicos. Ao mesmo tempo, prodúcese un importante movemento diario de persoas que habitan nas cidades e desenvolven o seu traballo no medio rural, fundamentalmente na sanidade, no ensino ou en concellos. Un transporte público

case inexistente no medio rural, e sen a frecuencia que se precisaría, provoca que, practicamente todos estes desprazamentos, se fagan en coches particulares co que iso leva consigo.

Outro asunto clave na emisión de gases é o comercio en xeral e o de alimentos en particular. Os alimentos básicos, que todos ou case todos os países poden producir para alimentar ao seu pobo, actualmente viaxan miles e miles de quilómetros. No libro Supermercados no gracias coordinado por Xavier Montagut e Esther Vivas, pónense como exemplo de alimentos viaxeiros os produtos dunha comida tradicional de domingo en Inglaterra, que percorren os quilómetros equivalentes a darlle dúas voltas ao mundo.

Pero aquí no noso país, se nos damos unha volta polas grandes superficies e a pouco que nos fixemos, podemos atopar froitas e verduras que percorren miles e miles de quilómetros. Mazás, peras, fabas de Arxentina que viaxan polo menos 10.000 quilómetros; uvas de Chile 10.600 quilómetros; granadas da India, 7.600 quilómetros; espárragos da China, 9.300 quilómetros; plátanos do Ecuador, 8.500 quilómetros; garavanzos de México, 8.700 quilómetros; sandías e melóns de Brasil, 7.700 quilómetros...Podemos atoparnos, nestes mesmos lugares, con lácteos e cárnicos que tamén viaxan o seu para chegaren á nosa mesa.

Ninguén dubida de que as labregas e os labregos da Galiza, cunha política baseada na soberanía alimentaria, serían quen de producir froitas e verduras de tempada, leite e derivados, así como a carne e derivados, en cantidade suficiente para satisfacer as necesidades alimentarias básicas do noso país. Resolver a crise enerxética, responder á preocupación do quentamento do planeta, pasa por tratar estas pequenas cuestións do día a día. Algo que obviamente non lles interesa ás grandes transnacionais.

Por iso as solucións que nos ofrecen nos foros oficiais, sempre son falsas solucións. Son receitas apuntadas por e para as transnacionais, co fin de que sigan aumentando o seu negocio á costa dos dereitos das persoas e do planeta. Estas solucións e os agrocombustíbeis non son unha excepción, constitúen outra nova vía para seguir transferindo diñeiro público a ámbitos privados. Iso si, os poderes públicos aproveitan as preocupacións sociais polo ambiente e pola creación de postos de traballo para xustificar decisións nefastas para as clases populares, e arguméntano de tal maneira que, como moito, o único que se chega a cuestionar, como pasou na Galiza cos eólicos, é a quen se lle reparte ou a quen se lle concede o dereito a instalarse. Polémica bastante estéril no sistema actual, xa que ademais de non resolver nada a nivel social, tampouco garante que, en calquera momento, calquera empresa poida vender a unha transnacional, poñendo en perigo os postos de traballo e traspasando o diñeiro público que teña recibido.

Os agrocombustíbeis que se veñen vendendo, por parte dos poderes públicos desde hai tempo para combater o cambio climático, ademais de non ser unha excepción en canto ao intento de comerciar con todo, tampouco achegan ningunha solución real contra a crise do clima ou a crise enerxética. Polo que xa sabemos a estas alturas, todo indica que van contribuír a agravar moitos dos xa existentes e, como afirma a Vía Campesina¹ “se temos en conta o propio ciclo de produción, transformación e distribución dos agrocombustíbeis, non se producen menos gases de efecto invernadoiro que cos combustíbeis fósiles” (Vía Campesina, 2008). Porén, para a Vía Campesina, “unha nova alianza dalgúns gobernos coas grandes empresas químicas, de automoción, do petróleo e da agroindustria están promovendo os agrocombustíbeis co único obxectivo de gañar diñeiro. Estas grandes transnacionais

1. Vía Campesina. Movemento labrego internacional de que o SLG forma parte.

manipulan a preocupación social polo cambio climático e a crise enerxética e lánzanse á produción de agrocombustíbeis de xeito que manteñan e fortalezan o seu modelo produtivo agroindustrial. Fano sabendo que este modelo é, en si, unha das principais causas do cambio climático e en particular polo seu consumo intenso de enerxía”.

4.2 CULTIVOS ENERXÉTICOS NUN MUNDO CON FAME: ONDE ESTÁ A ÉTICA?

Indo agora á cuestión da compatibilidade entre os cultivos enerxéticos e a produción de alimentos, tamén é evidente que son totalmente incompatíbeis. Un dos principais problemas que afecta hoxe á humanidade é a fame. Mil millóns de persoas no mundo, segundo a FAO, padecen de fame e desnutrición, sobre todo nos países do Sur. Dispor de terra para producir alimentos é clave para acabar coa fame.

A Unión Europea propón como obxectivo, que no ano 2020 o 10% do consumo total de carburantes sexan agrocarburantes, e os Estados Unidos, un terzo en 2022. É evidente que os países ricos non dispoñen da tanta terra suplementaria para producir os agrocombustíbeis que precisarían para acadar estes obxectivos, entón onde van producir?

A Vía Campesina, no documento titulado “O campesiñado produce alimentos mentres que os agrocombustíbeis industriais xeran fame e pobreza” (Vía Campesina, 2008) en que fixa a súa posición sobre os agrocombustíbeis, di o seguinte: “as cifras provocan pavor, xa que estamos falando de millóns de hectáreas e miles de millóns de dólares: o goberno da India está considerando a sementeira de 14 millóns de hectáreas con “jatropa”, o Banco Interamericano de Desenvolvemento anunciou que Brasil ten 120 millóns de hectáreas dispostas para o cultivo de agrocombustíbeis e un lobby empresarial indica que hai 397 millóns de hectáreas dispoñíbeis en 15 países Africanos. Estamos falando de expropiacións a unha escala sen precedentes”.

En todos estes países segue sen resolverse o problema da fame. Como afirma a Vía Campesina “é inmoral producir agrocombustíbeis nun mundo con fame”. Pero aquí hai outra cuestión en xogo e podemos ver como a incompatibilidade tamén se manifesta na cuestión da auga, imprescindible para a vida e tamén para a produción de alimentos. Para producir un litro de etanol, a partir do millo, utilízanse entre 1200 e 1300 litros de auga”.

O impacto dos agrocarburantes sobre a crise alimentaria xa foi comprobado, pero ademais contribuíron de maneira importante na especulación sobre a produción alimentaria dos anos 2007 e 2008. Un informe do Banco Mundial afirma que, en dous anos, o 85% do aumento do prezo dos alimentos que precipitou a 100 millóns de persoas por baixo da liña da pobreza (o que supón fame) foi influenciado polo desenvolvemento da agroenerxía. Por esta razón, Jean Ziegler, durante o seu mandato de Relator Especial das Nacións Unidas polo Dereito da Alimentación cualificou os agrocarburantes de “crime contra a humanidade” e o seu sucesor o belga Olivier De Schutter pediu unha moratoria de cinco anos para a súa produción.

Ademais da competencia pola terra, atopámonos tamén, e como consecuencia directa da dependencia alimentaria que se xerou ao orientar as producións de alimentos cara ao mercado mundial, con que as grandes empresas que comercializan os produtos agrícolas, son as que deciden se os canalizan no mercado alimentario

ou no de agrocombustíbeis, segundo os seus intereses. Estímase que os agrocarburos son responsábeis dun 30% da subida dos prezos de venda ao público dos alimentos, subida que non repercutiu para nada nos prezos que perciben os labregos e as labregas polos seus produtos.

En xaneiro de 2011, a prensa daba conta das fortes mobilizacións en Alxeria polo encarecemento dos alimentos. O Sindicato Labrego Galego denunciaba unha forte subida dos custos da alimentación animal. Outra vez a especulación, outra vez, entre outros factores, a competencia dos cultivos enerxéticos. Como se pode observar estamos ante un problema global e cómpre velo desde esa perspectiva para analizar con rigor e comprender todos os impactos no noso país.

4.3 QUE PASA NA GALIZA?

Cómpre destacar que as políticas agrarias e alimentarias que vimos sufrindo desde a entrada no Mercado Común Europeo, fixeron de nós na actualidade un país moi dependente en alimentación humana e en alimentación animal e tamén provocaron unha forte redución da nosa superficie agraria útil.

Moitas das nosas terras xa foron expropiadas durante a ditadura para embalses ou centrais térmicas, e outras foron utilizadas para a plantación de piñeiros e outras especies forestais de crecemento rápido para alimentar as celulosas.

Pero o modelo de desenvolvemento capitalista segue presionando e, coa democracia, a historia parece que se repite na nosa nación, e así, o noso territorio segue sendo ocupado por minas, parques eólicos, plantacións masivas de eucaliptos e piñeiros en terras agrarias. Todo isto, xunto coa especulación urbanística, mingou enormemente a nosa superficie agraria útil. Considérase que pasamos dun 33% no ano 86 (data de entrada no Mercado Común Europeo) a un escaso 20% na actualidade.

O cadro I é un pequeno exemplo da dependencia alimentaria que se constata a pouco que se consulten os escasos datos que hai sobre o particular.

Segmento	Producción propia á venda (miles Tm)	Compra dos fogares galegos (miles Tm)	Déficit
Cereais Panificación	24.463	134.583	110.120
Legumes, horta e froita*	163.213	464.447	301.234

*Tanto fresca como procesada. Fonte: elaboración propia

Cadro I. Balance agroalimentario de Galiza en alimentos vexetais.

No referente a alimentación animal, cómpre dicir que xa nos anos oitenta Galiza importaba máis de 4 millóns de toneladas de millo e 2 millóns de toneladas de soia para a produción de leite e carne. Tendo en conta que a produción aumentou e a superficie agraria diminuíu, a día de hoxe o nivel de dependencia en alimentación animal é moito máis forte. Cómpre resaltar igualmente que a produción mundial de agrocarburos nestes tres últimos anos veu contribuíndo xa dun xeito importante na alza e especulación cos prezos na alimentación animal. O sector gandeiro na Galiza xa está sufrindo directamente as consecuencias da produción mundial de agrocombustíbeis.

A segunda consecuencia que terá para o agro galego a proliferación de aproveitamentos agroenerxéticos, tendo en conta que para producir agrocombustíbeis com-

pren terreos axeitados, xunto coa nosa estrutura parcelaria e demográfica, é un impacto moi negativo sobre o acceso á terra, tanto para as explotacións existentes como para as persoas que se queiran instalar e condicionará fortemente a viabilidade de moitísimas explotacións, sobre todo de carne e leite.

No ano 2008, apareceu o primeiro regulamento para a instalación de centrais de agromasa na Galiza. Isto vai supoñer, e xa empeza a ser unha realidade, unha enorme competencia e presión polas terras para cultivos enerxéticos. Nestes momentos hai explotacións que viron como as terras que pretendían alugar foron xa alugadas por empresas para este negocio, ou que simplemente cos prezos agrarios actuais non poden pagar os prezos que ofrecen neste momento, mais adiante xa se verá. Empresas como Ence alugan terras para plantar eucaliptos que en cinco ou sete anos estarán listos para cortar para agromasa.

A incompatibilidade pois, no noso país, entre a produción alimentaria e a agroenerxética está clara. Non podemos seguir perdendo superficie agraria útil, cumpriría unha política moi activa para recuperar a terra que precisamos para asegurar a nosa alimentación básica.

4.4 RAZÓNS PARA A INTERVENCIÓN SOCIAL

Parece que os nosos gobernantes están empeñados en poñer o país en perigo ao seguir afondando na dependencia alimentaria e intentando converter o medio rural nun ermo para entregalo rapidamente ás empresas de produción de enerxía.

Ademais cómpre ter en conta as pretensións das multinacionais de introducir especies transxénicas baixo a propaganda de que van ser útiles na loita contra o cambio climático. Este é un aspecto que haberá que ter moi en conta e cómpre armarse para combatelo, sobre todo nun país como o noso onde normalmente este tipo de debates non chegan á sociedade.

Cómpre pois prestar moita atención porque a presión vai ser moita a xulgar pola cantidade de diñeiro que gobernos e fundacións privadas están metendo na investigación en enxeñaría xenética.

Neste contexto, a nova Lei de augas de Galiza aprobada en novembro de 2010 e as Directrices de Ordenación do Territorio aprobadas no Consello da Xunta recentemente, son moi preocupantes.

A Lei de augas, que supón a privatización desta establecendo a obriga de pagar por usala e traspasando todas as competencias á empresa augas de Galiza, abre as portas para que a auga a use quen teña capacidade de a pagar. As directrices de Ordenación do Territorio, case non teñen en consideración a actividade agraria, e se a iso lle engadimos a reforma da lei do solo imposta vía decreto de acompañamento dos orzamentos de Galiza, atopámonos cun nivel de desprotección do solo agrario nunca antes coñecido na Galiza.

Por outra banda, acabamos de coñecer a solución do concurso eólico da Xunta de Galicia, onde por certo que o que se dilucidaba non era a cantidade de parques, senón a quen se lle concedía o dereito a instalalos. No horizonte, varias decenas de novos parques eólicos ou a ampliación dalgúns dos existentes. Ademais das consideracións de tipo ambiental e paisaxístico, novas e graves presións sobre a terra e sobre as labregas e os labregos.

O panorama é claro, os mellores vales asolagados polos embalses, nos montes aeroxeradores, nas terras de labor, eucaliptos para agromasa,... os labregos e as labregas, desprazados e as explotacións agrarias condenadas a desaparecer. Somos conscientes a nivel individual e colectivo do que supón a nosa cada vez maior dependencia alimentaria?, somos conscientes como pobo de que estas medidas hipotecan a recuperación da terra para producir a nosa alimentación e do que iso pode supoñer nunha época de crise como a actual e que ademais parece ir para longo? somos conscientes de que o noso territorio nacional está sendo ocupado polas empresas produtoras de enerxía, relegando a poboación a vivir nunha pequena franxa do territorio? e, por último, pensa alguén que pode sobrevivir a nación galega reducida a unha franxa urbana situada no eixo atlántico?

4.5 GALIZA NO CONTEXTO DA GLOBALIZACIÓN. EXISTEN SOLUCIÓNS?

Temos pois, en resumo, que a alimentación da nosa gandaría depende cada vez máis do exterior (da importación de millo e soia), a cidadanía cada vez dependemos máis dos alimentos da gran distribución. O mesmo pasará coa auga se non impedimos que se privatice. Mala base para as e os que aspiramos a ser donos do noso destino como pobo. Estas decisións minan a base para acadar a Soberanía Alimentaria do pobo galego, imprescindible para sustentar a Soberanía Nacional.

O fracaso estrepitoso dos cumios sobre o cambio climático de Copenhague ou de Cancún poñen de manifesto a falta de vontade dos gobernos de poñer alternativas reais ao cambio climático e descubren que o único que realmente defenden son as directrices que lle marcan as grandes corporacións transnacionais. Por outra banda, cada vez está máis claro que ningunha solución proposta polo neoliberalismo, nin polas institucións financeiras, nin polo capital transnacional, responsábeis directos da crise climática, do quentamento global e da crise de acceso aos alimentos, vai responder ás necesidades da sociedade e do planeta. Para tratar a crise climática e a crise enerxética cómpre ir ao fondo da cuestión, cómpre establecer medidas que acometan as causas verdadeiras do quentamento global, establecendo políticas que reduzan o consumo e a dilapidación de enerxía no transporte, na industria, na agricultura...

Cómpre que as distintas institucións e instancias de goberno abandonen a pasividade que teñen ante as graves situacións a que se enfrontan as clases populares e as poboacións labregas ante o avance do negocio agroenerxético. Cómpre que a sociedade no seu conxunto actúe para forzalas a antepoñer os dereitos das persoas que din representar e o dereito á alimentación por enriba dos beneficios do capital.

Polo que respecta ás políticas agrarias e alimentarias, o Sindicato Labrego Galego², organización integrada na Coordinadora Europea Vía Campesina e en Vía Campesina Internacional, ten moi claro que existen solucións radicalmente diferentes e posíbeis. As políticas agrarias e alimentarias poden achegar unha parte moi importante desas solucións.

Un informe elaborado por Grain³, recolle que o modelo de agricultura industrial imposto polas políticas agrarias neoliberais é o responsábel directo do 30% das emisións de gases de efecto invernadoiro (Grain, 2007, 2009). Se a isto se lle engaden as emisións polo procesamento, envasado e transporte de alimentos estímase que o sistema agroalimentario no seu conxunto é responsábel de entre o 44 e o 57% das emisións.

Uniterre (organización labrega suíza que tamén forma parte de Coordinadora Europea Vía Campesina) ten calculado que levar un quilo de espárragos desde México

2. <http://www.sindicato-labrego.com/>

3. Organización internacional sen fin de lucro que apoia a labregas e labregos con producións a pequena escala e a movementos sociais nas súas loitas por lograr sistemas alimentarios baseados na biodiversidade e controlados comunitariamente.

a Suíza precisa 5 litros de petróleo; un quilo de espárragos producido en Suíza gasta 0,3 litros de petróleo para chegar aos mercados suízos (Vía Campesina, 2007).

4.6 PROPOSTAS PARA UNHA POLÍTICA AGRARIA COMÚN NA UE

A Unión Europea atópase inmersa neste momento no debate sobre a nova Política Agraria Común para despois de 2013. É unha boa oportunidade de responder a estes desafíos, elaborando unha nova política agraria e alimentaria no marco da Soberanía Alimentaria e fóra da Organización Mundial do Comercio. Trátase de establecer medidas para:

- Priorizar a produción labrega e en mans de labregas e de labregos, fronte á agricultura industrial; de priorizar a produción de alimentos para o propio pobo, fronte á produción para os mercados internacionais; priorizar a produción local para o mercado local ou de proximidade.
- Promover modos de produción baseados na agroecoloxía. A produción industrial xera unha cantidade importante de emisións de gases de efectos invernadoiro así como un forte consumo de enerxía, en Europa o 40% da enerxía consumida nas explotacións agrarias é polo uso de fertilizantes nitroxenados.
- Promover políticas enerxéticas sostíbeis, reducindo o consumo de enerxía.
- Promover o consumo responsábel e local.

Todo isto, ademais de reducir as emisións de gases de efecto invernadoiro, relocalizaría as producións e os mercados, xerando riqueza en todos e cada un dos países que formamos parte da Unión Europea e permitiría o desenvolvemento dos países do Sur. Os labregos e as labregas de Galiza volveríamos a producir a alimentación básica para alimentar a cidadanía galega. Sería a verdadeira solución aos problemas derivados da desertización do medio rural. A relocalización da produción agraria suporía tamén a xeración de postos de traballo indirectos que volverían darlles vida ás vilas galegas. Isto non é tan difícil, cómpre só, cando se elaboran as políticas, pensar nos dereitos das persoas e dos pobos antes que nos intereses do gran capital.

REFERENCIAS

- Grain (2007). ¡Paremos la fiebre de los agrocombustibles!. En <http://www.grain.org/article/entries/1150-paremos-la-fiebre-de-los-agrocombustibles> (último acceso: 01/02/2011).
- Grain (2009). The international food system and the climate crisis. En <http://www.grain.org/article/entries/734-the-international-food-system-and-the-climate-crisis> (último acceso: 01/02/2011).
- Vía Campesina (2007). Los pequeños productores y la agricultura sostenible están enfriando el planeta. En http://www.viacampesina.org/sp/index.php?option=com_content&task=view&id=416&Itemid=37 (último acceso: 01/02/2011).
- Vía Campesina (2008). “El campesinado produce alimentos, los agrocombustibles generan hambre y pobreza”. Posicionamiento de Vía Campesina 07-07-2008. En <http://www.viacampesina.org/> (último acceso: 01/02/2011). Tamén en: <http://proyecto.ecofondo.org.co/downloads/VIA%20CAMPESINA-POSICION%20SOBRE%20AGROCOMBUSTIBLES.pdf> (último acceso: 01/02/2011).

